

TAMMI

SITRUUNA-
PUIDEN
AIKA

ZOUFKA KATOUH

ZOULFA KATOUH

SITRUUNA- PUIDEN AIKA

*Suomentanut
Helene Bützow*

tammi

80 VUOTTA

HELSINKI

Englanninkielinen alkuteos *As Long as the Lemon Trees Grow*

First published in Great Britain in 2022
by Bloomsbury Publishing Plc
By arrangement with Writers House LLC,
New York and Ia Atterholm Agency, Sweden.

Copyright © Zoulfa Katouh, 2022
Suomenkielinen laitos © Helene Bützow ja Tammi, 2023
All rights reserved.

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

ISBN 978-952-04-5237-7

Painettu EU:ssa

*Hayao Miyazakille, joka loi perustan
mielikuvitukselleni*

Ali Al-Tantawille, joka mullisti mielikuitukseni

*Ja kaikille syyrialaisille, jotka rakastivat, kärsivät
menetyksiä, elivät ja kuolivat Syyrian puolesta*

Tulemme vielä jonakin päivänä kotiin

كُلُّ لَيْمُونَةٍ سَتُنْجِبُ طِفْلاً
وَمُحَالٌ أَنْ يَنْتَهِيَ الْلَيْمُونُ
نِزَارُ قَبَّانِي

*Jokainen sitruuna tuottaa jälkeläisen,
eivätkä sitruunat kuole koskaan.*

NIZAR QABBANI

1

Vierekkäin on kolme nahistunutta sitruunaa ja muovipussillinen pitaleipää, joka on pikemmin kuuva kuin homeista.

Katson niitä väsynein silmin, mutta muuta marketissa ei ole tarjolla. Jokainen liike tuntuu kipuna luissa. Maleksin vielä kerran pitkin pölyisiä, tyhjiä käytäviä siinä toivossa, että minulta on jäänyt jotakin huomaamatta. Löydän vain vahvan nostalgian tunnun. Muistan päivät, jolloin veljeni ja minä sän-täsimme koulun jälkeen markettiin ja kahmimme mukaan sipsipusseja ja nallekarkkeja. Se saa minut ajattelemaan äitiä, joka pudisti hymyillen päätään punehtuneille innokkaille lapsilleen, jotka yrittivät parhaansa mukaan piilotella sotasaalista repuisaan. Hän silittäisi hiuksiamme –

Pudistan päätäni.

Seis.

Kun käy ilmi, että hyllyt todella ammottavat tyhjyyttään, laahustan kassalle maksamaan sitruunat

ja leivän baban säästöillä. Rahoilla jotka hän ehti nostaa ennen kohtalokasta päivää. Kauppias, kalju kuusissakymmenissä oleva mies, hymyilee minulle myötätuntoisesti ja antaa rahasta takaisin.

Marketin ulkopuolella minua odottaa lohduton näky. Olen tottunut kauhuihin enkä järkyty vähästä, mutta silti se voimistaa ahdistusta sydämesäni.

Halkeillut katu, asfaltti murentuneena murusiksi. Harmaita sortuneita ja rapautuneita rakennuksia, joissa luonnonvoimat yrittävät saattaa loppuun sen minkä armeijan pommit aloittivat. Äärimmäistä ja ehdotonta hävitystä.

Aurinko on sulattanut hitaasti talven rippeet, mutta kylmyys ei ole vielä kaikonnut. Kevät, uuden elämän symboli, ei ulotu tuhottuun Syyriaan. Ei ainakaan kotikaupunkiini, Homsiin. Epätoivo huokuu kuolleista, paksuista oksista ja sorasta, ja sitä uhmaa vain toivo ihmisten sydämissä.

Aurinko riippuu alhaalla, valmistautuu sanomaan meille näkemiin, ja värit vaihtuvat hitaasti oranssista syvänsiniseksi.

Mutisen: ”Tuhatkaunot. Tuhatkaunot. Tuhatkaunot. Hyväntuoksuiset tuhatkaunot.”

Marketin edessä on joukko miehiä, joilla on riu-tuneet, aliravitsemuksesta kertovat kasvot mutta joiden silmissä tuikkii valo. Kuulen ohi mennessäni

sanan sieltä ja toisen täältä, mutta en jää kuuntelemaan. Tiedän, mistä he puhuvat. Samasta aiheesta josta me kaikki olemme puhuneet viimeksi kulu-
neet yhdeksän kuukautta.

Kävelen rivakasti, en halua kuulla. Tiedän, että meihin kohdistuva piiritys on kuolemantuomio. Elintarvikevarastomme hupenevat, ja näemme nälkää. Tiedän, että sairaala on tulossa pisteeseen, jossa lääkkeet ovat enää pelkkä myytti. Tiedän sen, koska tein tänään toimenpiteitä ilman anestesiaa: Ihmiset kuolevat verenvuotoon ja infektioihin, eikä minulla ole keinoja auttaa heitä. Ja tiedän, että meitä odottaa kuolemaakin pahempi kohtalo, jos Vapaan Syyrian armeija ei pysty estämään sotavoimien etenemistä Vanhaan Homsiin.

Kotimatalla tuuli käy koleaksi, ja vedän hijabin tiukemmin kaulani ympärille. Huomaan yhtäkkiä kuivuneet veritahrat, jotka ovat onnistuneet tarttumaan valkoisen takkini hihoihin. Jokaista työvuoroni aikana menetettyä ihmishenkeä vastaa veripisara, josta tulee osa minua. Aivan riippumatta siitä, kuinka paljon pesen käsiäni, marttyyriemme veri työntyy ihoni alle, soluihini. Todennäköisesti se sisältyy jo dna:hani.

Tänään päässäni kaikuu luusahan ääni, koska tohtori Ziad halusi minun hoitavan amputaation puolestaan.

Homs kasvatti minut ja ruokki seitsemäntoista vuotta unelmiani: valmistuisin yliopistosta erinomaisin arvosanoin, saisin Zaytona-sairaalaista hyvän työpaikan farmaseuttina, saisin viimein tilaisuuden matkustaa ulkomaille ja nähdä maailmaa.

Mutta vain yksi noista unelmista on toteutunut. Eikä sekään sillä tavalla kuin olin ajatellut.

Kun arabikevät alkoi vuosi sitten vaikuttaa alueella, Syyriassa virisi toivo, että kansa havahtuisi ja vaatisi vapautta. Diktatuuri vastasi avaamalla helvetin portit.

Koska armeija otti lääkärit tarkoituksellisesti kohteikseen, heistä tuli yhtä harvinaisia kuin nauru. Mutta pommitukset jatkuivat ilman lääkäreitäkin, ja koska Zaytona-sairaala teki töitä aivan resurssiensa äärirajoilla, kaikki apu oli tarpeen. Jopa sairaala-apulaiset ylennettiin hoitajiksi. Ja koska olin opiskellut yhden vuoden farmasiaa, kävin kokeneesta ammattilaisesta, ja sen jälkeen kun sairaalan viimeinen farmaseutti hautautui kotinsa rautioihin, vaihtoehtoja ei enää ollut.

Sillä ei ollut väliä, että olin kahdeksantoista-vuotias. Ei liioin sillä, että lääketieteellinen osaamiseni perustui vain siihen, mitä olin oppikirjoista lukenut. Se kaikki menetti merkityksensä, kun ensimmäinen ruumis tuotiin eteeni ommeltavaksi kokoon. Kuolema on erinomainen opettaja.

Viimeksi kuluneen puolen vuoden aikana olen osallistunut useampiin leikkauksiin kuin jaksan laskea ja sulkenut useampia silmäpareja kuin osasin ikinä kuvitellakaan.

Elämäni *ei* pitänyt olla tällaista.

Kotimatkan loppuosa tuo mieleeni historiankirjojen mustavalkoiset kuvat Saksasta ja Lontoosta toisen maailmansodan jälkeen. Tuhottuja koteja, joiden sisältä oli valunut puuta ja betonia kuin puhjennesta suolesta. Tuhkaksi palaneiden puiden haju.

Kylmä ilma työntyy työtakkini ohueksi kuluneen kankaan läpi, ja hyinen kosketus saa minut vavahtamaan. Mutisen: ”Reunuspietaryrtti. Näyttää päivänkakkaralta. Auttaa kuumeeseen ja nivelrikkoon. Reunuspietaryrtti. Reunuspietaryrtti. Reunuspietaryrtti.”

Näen viimein kotini, ja rintani paisuu. Se ei ole perheeni vanha koti vaan paikka, jonka Layla tarjosi minulle sen jälkeen, kun meille putosi pommi. Ilman Laylaa olisin kadulla.

Laylan koti – tai meidän kotimme – on yksikerroksinen talo muiden samanlaisten vieressä. Kaikkien rakennusten seiniä koristavat luodinreiät kuin jonkinlainen tappava taide. Kaikki rakennukset ovat hiljaisia, murheellisia ja yksinäisiä. Tämä asuinalue on yksi niistä harvoista, joilla talot ovat

suurimmaksi osaksi säilyneet. Muualla ihmiset nukkuvat rikkoutuneiden kattojen alla tai kaduilla.

Lukko on ruosteessa ja kirskahtaa, kun käännän avainta ja huudan: ”Kotona ollaan!”

”Täällä!” Layla vastaa.

Tulimme tähän maailmaan yhdessä, sillä äitimme olivat samassa potilashuoneessa. Layla on paras ystäväni, kallioni ja – koska rakastui veljeeni Hamzaan – myös kälyni.

Ja nyt, kaiken tapahtuneen jälkeen, hän on minun vastuullani ja ainoa perheeni, joka minulla enää on.

Kun Layla näki tämän talon, hän ihastui oikopäätä sen erikoiseen estetiikkaan, ja Hamza osti sen hänelle saman tien. Kahden makuuhuoneen talo oli vastaviihitylle avioparille oikein sopiva, ja he tekivät siitä näköisensä. Layla maalasi yhden seinän alareunaan vihreitä köynnöksiä, jotka ulottuivat kattoon asti, kaiversi toiseen violetteja laventelin kukkia ja peitti lattiat itämaisilla matoilla, jotka olin auttanut häntä ostamaan Souq Al-Hamiduyahista. Keittiön hän maalasi valkoiseksi saadakseen kontrastia pähkinäpuisille hyllyille – niiden päällä oli erilaisia kokoelmia hänen suunnittelemaansa mukeja. Keittiöstä on näkymä olohuoneeseen, joka oli ennen viimeistä nurkkaa ja sopukkaa myöten täynnä Laylan taiteilijatarvikkei-

ta. Lattialla oli levällään paperiarkkeja, joihin oli jäänyt jälkiä hänen maalin tahrimista sormistaan, siveltimistä tippui väriä. Kun poikkesin käymään, Layla oli usein pitkin pituuttaan ja kastanjanruskeat hiukset viuhkaksi levinneinä maalaustelineen alla ja lauloi äänettömästi jotakin suosittua arabilaulua.

Talo oli Laylan sielun ruumiillistuma.

Ei ole enää. Laylan koti on menettänyt kipinänsä, värit ovat haalistuneet ja jättäneet jälkeensä apean harmauden. Talo on kodin kuori.

Menen keittiöön, näen Laylan loikoilevan olohuoneen päivänkakkarakuvioisella sohvalla ja pannen pitaleipäpussin pöydälle. Väsymykseni kaikkooa heti kun näen hänet. ”Lämmitän keittoa. Otatko sinäkin?”

”Ei, kiitos, en tarvitse”, Layla vastaa. Hänen äänensä on vahva ja täynnä lupausta elämästä, toisin kuin minulla. Se on kuin lämmin viltti, joka kie-too minut ihaniin muistoihin. ”Miten se venejuttu meni?”

Paskat. Keskityn muka kaatamaan vedellä jatkettun linssikeiton kasariin ja syyttämään kannettavaan kaasulieden. ”Oletko nyt varma, ettet halua?”

Layla nousee istumaan, ja seitsemän kuukauden raskausvatsa vetää tummansinisen puvun kireälle. ”Salama, kerro miten meni.”

Naulitsen katseeni ruskeaan keittoon, kuuntelen liekkien sihinää. En ollut ehtinyt asua talossa kovinkaan kauan, kun Layla jo alkoi jankuttaa siitä, että minun pitäisi puhua Amille sairaalassa. Hän oli kuullut juttuja syyrialaisista, jotka olivat päässeet Saksaan turvaan. Olen kuullut niitä itsekin. Jotkut potilaistani ovat onnistuneet pääsemään Amin avulla Välimeren yli. Minulla ei ole aavistustakaan, mistä hän löytää veneet. Mutta jos on rahaa, kaikki on mahdollista.

”Salama.”

Huokaan, tuikkaan sormeni keittoon ja totean että se on vasta haaleaa. Mutta mahani kurisee piittaamatta siitä, onko keitto kunnolla kuumaa, joten otan sen levyltä ja menen istumaan Laylan viereen.

Hän katsoo minua kärsivällisesti, kulmakarvat yhä koholla. Hänen merensiniset silmänsä ovat valtavat, kuin täyttäsivät melkein koko kasvot. Layla on aina näyttänyt syksyn ruumiillistumalta, sillä hänen kastanjanruskeissa hiuksissaan on kullanpunnaisia sävyjä, hänellä on pisamia ja vaalea iho. Hän näyttää maagiselta vielä nytkin, kaikkien tuskien keskellä. Näen kuitenkin, kuinka hänen kyynärpäätänsä töröttävät oudosti ja kuinka ennen täyte-läiset kasvot ovat painuneet kuopalle.

”En kysynyt Amilta”, sanon viimein, otan lusi-kallisen keittoa ja valmistaudun valituksiin.

Ja niitä tulee. ”Miksi et? Meillä on vähän rahaa –”
”Niinpä, rahat joilla meidän pitää elää sitten, kun pääsemme sinne. Emme tiedä, paljonko Am pyytää, ja sitä paitsi tarinat...”

Layla pudistaa päätään, ja muutama hiussuortuva valahtaa poskelle. ”Okei, niin. Kaikki eivät ole... päässeet maihin, mutta suurin osa on! Salama, meidän on pakko päättää. Meidän täytyy lähteä! Ennen kuin alan imettää, ymmärrät kyllä.”

Layla ei ole vielä lopettanut ja hengittää työläämin. ”Äläkä vain ehdota, että lähdän ilman sinua! Joko menemme veneeseen yhdessä tai kumpikaan ei mene. En aio päätyä herra tietää minne peloissani ja yksin, tietämättä oletko elossa vai kuollut. Ei tule kuuloonkaan! Emmekä voi lähteä jalkaisin Turkkiin – olet itse sanonut niin.” Layla osoittaa isoa vatsaansa. ”Puhumattakaan rajavartijoista ja salaampujista, joita on joka paikka pullollaan – meidät ammuttaisiin heti, kun lähtisimme Vapaan Syyrian armeijan alueelta. Meillä on vain yksi vaihtoehto. Montako kertaa se pitää sinulle sanoa?”

Yskäisen. Keitto valuu sakeana kurkkuuni ja laskeutuu mahaan kuin kivi. Layla on oikeassa. Hänen raskautensa on viimeisellä kolmanneksella; kumpikaan meistä ei pysty kävelemään sataakuuttakymmentä kilometriä kuolemaa koko ajan väistellen.

Lasken kasarin puiselle sohvapöydälle ja tuijotan käsiini. Ristiin rastiin kulkevat arvet ovat muistoja kuolemasta, joka yritti riistää elämäni. Jotkin arvet ovat heikosti erottuvia, harmahtavia, ja joukossa on joitakin rosoisempia, joiden uusi iho näyttää yhä heikolta, vaikka haavat ovat parantuneet. Ne ovat käsky työskennellä nopeammin, voittaa väsymys ja pelastaa vielä yksi ihmishenki.

Liikahdan vetääkseni hihat käsien päälle, mutta Layla laskee kätensä hellästi omalleni, ja katson häneen: ”Tiedän, miksi et kysy häneltä, eikä se johdu rahasta.”

Käteni nykii hänen kätensä alla.

Kuulen Hamzan huolestuneen kuiskauksen mielessäni. *Salama, lupaa minulle. Lupaa.*

Pudistan päätäni, yritän karkottaa äänen ja hengitän syvään. ”Layla, olen kolmen alueen ainoa farmaseutti. Jos lähden, kuka näitä ihmisiä auttaa? Itkeviä lapsia. Sala-ampujien uhreja. Haavoittuneita miehiä.”

Layla puristaa tiukasti mekkoaan. ”Tiedän. Mutta en aio uhrata sinua.”

Avaan suuni puhuakseni, mutta en sanokaan mitään, kun Layla säpsähtää ja puristaa silmänsä kiinni.

”Potkiiko vauva?” kysyn heti ja siirryn lähemmäksi. En halua paljastaa huoltani, mutta se kuu-

luu silti. Piiritetyllä alueella on vaikea saada odottavien naisten tarvitsemia vitamiineja, ja kontrolleja on harvoin.

”Vähän”, Layla myöntää.

”Sattuuko?”

”Ei. Se on vain epämukavaa.”

”Voinko tehdä jotain?”

Layla pudistaa päätään. ”Kaikki hyvin.”

”Okei, sinusta kuulee mailin päähän että valehtelet. Käänny ympäri”, minä sanon, ja Layla nauraa ennen kuin tottelee.

Hieron hänen kireitä hartioitaan, kunnes tunnen jännityksen helpottavan. Laylalla on tuskin lainkaan rasvaa ihonsa alla, ja minua puistattaa joka kerta, kun kosketan hänen olkalisäkettään ja lapaluutaan. Tämä... tämä on väärin. Hänen *ei pitäisi* olla täällä.

”Voit jo lopettaa”, Layla sanoo muutaman minuutin kuluttua. Hän väläyttää minulle kiitollisen hymyn. ”Kiitti.”

Yritän vastata samassa hengessä. ”Se on minun sisäinen farmaseuttini. Tarve huolehtia sinusta on minulla selkäytimessä.”

”Tiedetään.”

Kumarrun laskemaan käteni Laylan vatsalle ja tunnen, kuinka lapsi väistää hiukan taaemmaksi.

”Olet minulle rakas, vauva, mutta et saa satuttaa äitiäsi. Hänen on saatava nukkua”, minä kujerran.

Laylan hymy syvenee, ja hän taputtaa minua poskelle. ”Salama, olet niin suloinen ettei se ole sinulle hyväksi. Jonakin päivänä joku nappaa sinut mukaansa ja vie kauaksi minusta.”

”Puhutko avioliitosta? Tässä taloudellisessa tilanteessa?” minä tuhahdan ja muistan viimeisen kerran, jolloin äiti kertoi jostakusta tädistä, joka oli tulossa kahville poikansa kanssa. Hassua kyllä, kyläily meni myttyyn. Kansannousu alkoi juuri sinä päivänä. Mutta muistan olleeni innoissani vierailusta. Mahdollisuudesta rakastua. Nyt jälkeinpäin on kuin katsoisin vierasta tyttöä, jolla on minun kasvoni ja ääneni.

Layla kurtistaa kulmiaan. ”Kyllä sellaista voisi tapahtua. Älä ole noin pessimistinen.”

Minun oli pakko nauraa hänen loukkaantuneelle ilmeelleen. ”Ihan kuinka vain.”

Siltä osin Layla on entisellään. Kun soitin hänelle pojan lähestyvistä vierailusta, hän ilmestyi jo varttitunnin kuluttua ovelleeni mukanaan valtava kassillinen vaatteita ja meikkejä, täyttä kurkkua kiljuen.

”Panet päällesi tämän!” hän ilmoitti, kun olimme minun huoneessani, ja levitti eteeni taivaansinisen kaftaa-

ninsa. Se oli hienoa kangasta ja solahti liukkaasti käsi-
varsieni yli. Helmassa oli kultaompeleet, samoin vyössä,
joka laskeutui sivuilta kuin vesiputous. Väri toi mieleeni
sateen tekemän meren elokuvassa Henkien kätkemä.
Se oli maaginen.

”Ja kun käytät vielä sinistä rajausväriä, se poika ker-
jää sinulta uutta tapaamista.” Layla iski naureskellen
silmää. ”Sininen eyeliner saa sinut näyttämään aivan
upealta!”

”Tiedän.” Liikuttelin kulmakarvojeni. ”Ruskean ih-
misen luontaiset.”

”Minä taas näytän ruhjoutuneelta vainajalta!” Layla
oli pyyhkivinään kyyneliä silmistään, ja hänen vihkisor-
muksensa säkenöi.

”Hei, Layla, älä ole noin dramaattinen.” Minua
nauratti.

Laylan hymy muuttui ilkikuriseksi, ja hänen siniset
silmänsä tuikkivat. ”Totta puhut. Hamza pitää siitä. Ja
paljon pitäääkin.”

Painoin heti kädet korvilleni. ”Ei, älä! En halua
kuulla siitä mitään.”

Layla nauroi, veti minua käsivarsista ja yritti saa-
da minut entistä enemmän hämilleni, mutta ei pysty-
nyt puhumaan kunnolla. Häveliäs ilmeeni oli laukais-
sut hänessä varsinaisen kikatuskohtauksen.

Layla huokaa ja saa minut havahtumaan muis-
toistani.

”Salama, elämä on muutakin kuin henkiin jäämistä”, hän sanoo.

”Tiedän sen”, minä vastaan. Kiusoitteleva tunnelma on tiessään.

Layla katsoo minua vakavasti. ”Tiedätköhän sitenkään? Näen omin silmin, miten toimit. Keskityt sairaalaan, töihin, minuun. Et *oikeasti* elä. Et mieti, mistä tämä vallankumous johtuu. Tuntuu siltä, että et halua ajatella sitä ollenkaan.” Layla vaikenee, tuijottaa minua rävähtämättä, ja suutani alkaa kuivaa. ”Tuntuu siltä, että et välitä. Mutta tiedän että välität. Tämän vallankumouksen tavoite on saada elämämme takaisin. Päämäärä ei ole henkiinjääminen. Meidän on tarkoitus taistella. Jos et pysty taistelemaan täällä, et pysty siihen muuallakaan. Et siinäkään tapauksessa, että tulisit toisiin ajatuksiin ja pääsisimme Saksaan.”

Viittoilen kohti lohduttomasti hilseileviä seiniä. Kohti tyhjää. ”*Mistä* me taistelemme? Olemme onnekkaita, jos kuolema on pahinta mitä meille tapahtuu, ja tiedät sen oikein hyvin. Me joko joudumme armeijan vangeiksi tai pommi tappaa meidät. Meillä ei ole mitään taisteltavaa, koska emme pysty taistelemaan. Kukaan ei auta meitä! Teen vapaaehtoistyötä sairaalassa, koska en voi vain katsoa sivusta, kun ihmiset kuolevat. Mutta siinä se sitten onkin.”

Ennen Syyrian sisällissotaa – vain vuotta aikaisemmin – Salama oli huoleton opiskelija, jolla oli äiti, isä, veli ja koti. Kun hänen veljensä vielä meni naimisiin Salaman parhaan ystävän Laylan kanssa, ei mikään olisi voinut olla paremmin.

Nyt Salama työskentelee vapaaehtoisena sairaalassa, hoitaa pahasti haavoittuneita päivästä toiseen ja pelastaa ne, jotka voi. Raskaana oleva Layla on kaikki, mitä hänen perheestään on jäljellä. Paine etsiä turvaa muualta on suuri, mutta niin ovat riskitkin. Ja voiko Salama jättää rakkaan kotimaansa – varsinkaan, kun hän tapaa Kenanin, syvämietteisen nuoren miehen, joka uskoo Syyrian tulevaisuuteen?

Sitruunapuiden aika on pakahduttavan kauniisti kirjoitettu tarina nuoruudesta sodan keskellä. Äärimmäiset tunteet vuorottelevat, kun ihmiset yrittävät selviytyä ja etsiä tietä valoisampaan tulevaisuuteen.

www.tammi.fi

N84.2

ISBN 978-952-04-5237-7